

УДК 159.923.2:37.015.311

DOI 10.31339/2413-3329-2018-2(8)-244-246

Щербан Тетяна Дмитрівна
доктор психологічних наук, професор
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ САМООЦІНКИ НА НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті досліджено психологічні особливості впливу самооцінки на успішність професійного навчання. Студенти групи успішних у навчально-професійній діяльності демонструють стабільність показників рівня. Студенти у групі неуспішних у навчально-професійній діяльності навпаки, продемонстрували показники, які характеризуються великим розкидом їх значень (є як нереалістично занижені, так і нереалістично завищені показники). Успішним у навчанні студентам властивий розвинений механізм цілепокладання. У групі неуспішних у навчанні студентів рівень цільового відхилення є сильно завищеним.

Ключові слова: професійне навчання, самооцінка, успішність, успішність професійного навчання, ціле покладання.

Постановка проблеми. Серед психологічних проблем суспільства завжди актуальними насамперед є ті, що пов'язані з професійною діяльністю людини. Успішність професійної діяльності визначається успішністю професійного навчання. Перед психологічною наукою постає проблема дослідження умов, які сприятимуть успішному освоєнню професії. Самооцінка є ключовим утворенням структури особистості і невід'ємною складовою її самосвідомості. Крім регулювання загальної особистісними параметрами самооцінка відіграє вкрай важливу роль у пізнавальній діяльності професійного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні особливості професійного навчання були об'єктом дослідження багатьох (як вітчизняних, так і зарубіжних) вчених. Різні аспекти зазначеної проблеми досліджували у межах когнітивної психології такі вчені, як Г.Айзенк, Дж.Брунер, Дж.Гібсон, Ж.Піаже та ін. Навчальну діяльність вивчали і вітчизняні психологи: К.Абульханова, Б.Ананьєв, Л.Виготський, П.Гальперін, В.Давидов, Г.Костюк, С.Рубінштейн та ін. Розвиток пізнавальних процесів, як умова успішності у навчанні, активно досліджувалася українськими психологами: Г.Балл, О.Бандурко, Л.Засєкіна, Р.Каламаж, М.Костицький, С.Максименко, В.Москалець, Н.Пов'якель та ін.

Аналіз сучасної літератури з педагогічної психології показує, що поряд з великою кількістю робіт, які присвячені вивченню особистісних особливостей успішності студентів, лише небагато з них приділяють серйозну увагу особливостям такого істотного компонента особистості студента, як відношення до себе та його прояв у вигляді самооцінки. Однак аспект впливу самооцінки на успішність професійної діяльності висвітлений недостатньо.

Мета статті: виокремити психологічні особливості успішності професійного навчання студентів. Завдання: емпірично дослідити психологічні особливості впливу самооцінки на успішність навчально-професійної діяльності

Результати дослідження. У ході професіоналізації особистості відбувається становлення її професійної самосвідомості, головним компонентом якої є професійна самооцінка. Професійна самооцінка тлумачиться як важлива умова формування та збагачення професійної майстерності особистості, стимул для саморозвитку і самовдосконалення суб'єкта праці. Самооцінка є обов'язковою умовою реалізації самоконтролю та самовдосконалення як важливих форм самокерованої поведінки.

У емпіричному дослідженні впливу самооцінки на успішність професійного навчання було протестовано студентів другого та четвертого курсів. Розглядалася успішність їх учбової діяльності шляхом зіставлення їх оцінок і власної оцінки успішності своєї учбової діяльності з рівнем самооцінки випробовуваних. Вибірка складалася з 53 осіб і була гетерогенною за своїм складом.

Для виявлення психологічних особливостей навчально-пізнавальної діяльності було використано комплекс методик: методики дослідження самооцінки «Дембо-Рубінштейна і Будассі» та методика М.І. Алексєєвої для виявлення реально діючих мотивів навчання, методика «Діагностики соціально-психологічних

установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері» (О. Ф. Потьомкіної).

Успішними студентами ми визнали таких, у яких у журналі за останній рік навчання були не більше двох оцінок «добре». Неуспішними – тих, у кого була хоч би одна оцінка «задовільно». Решта студентів нами не розглядалася

Аналіз результатів дослідження самооцінки довів, що у студентів спостерігається адекватна самооцінка – 38-48%. Це свідчить, що студенти правильно співвідносять свої можливості і досягнення, досить критично ставляться до себе, реально оцінюють свої невдачі та успіхи, намагаються формувати досяжні цілі. Іншими словами, адекватна самооцінка є підсумком постійного пошуку реального бачення себе. Виявлено, що завищена самооцінка притаманна 32-35% досліджуваних, занижена самооцінка – 21-25%.

Порівнюючи результати дослідження самооцінки та успішності у навчально-професійній діяльності, нами виокремлено наступні властивості.

В успішних студентів наявним є середній показник рівня самооцінки, який граничить із завищеною самооцінкою. Необхідно відзначити, що власне рівень ні завищеної, ні заниженої самооцінки не є наявним у жодного учасника даної групи. У групі неуспішних студентів присутні показники самооцінки, що коливаються у межах завищеної до сильно заниженої (у семи з дванадцяти студентів).

Паралельно нами вивчалися мотиви навчально-професійної діяльності, які впливали на її успішність.

За результатами дослідження встановлено, що провідним мотивом навчання для другокурсників є «Мотиви соціальної ідентифікації» ($X_{сер.}=3,67$), на 4-му курсі цей показник дещо вищий ($X_{сер.}=3,81$). Відповідно, це свідчить про те, що ставлення до навчання визначаються прикладом інших авторитетних особистостей. Також слід зазначити, що «Мотиви соціального престижу» для всіх студентів не є сильно вираженими (для другокурсників - $X_{сер.}=3,44$) (для випускників - $X_{сер.}=3,42$). Вважаємо, що це є свідченням прагнення студентів до успіху у навчанні, щоб мати високий статус у групі, намагаються довести іншим, що вони чогось варті, хочуть, аби їх поважали і цінували. Таким чином, прагнення до самоствердження, до підвищення свого формального і неформального статусу, до позитивної оцінки своєї особистості – суттєвий мотиваційний чинник, який спонукає людину інтенсивно працювати і розвиватися. Найменш вираженим показником для другокурсників є «Практичні мотиви» ($X_{сер.}=3,30$). Це доводить, що для студентів навчання є не внутрішньо мотивованим і залежить від зовнішніх причин. У студентів випускних груп найменшим показником є «Дейно-політичні мотиви» ($X_{сер.}=3,81$), які пов'язані з різними взаємостосунками студентів між собою і зі старшими.

Аналіз результатів дослідження соціально-психологічних установок студентів, дає підстави стверджувати, що студенти 2-го курсу більш орієнтовані на «Результат» та «Процес» ($X_{сер.}=5,74$). Ті студенти, які орієнтовані на результат, досягають його всупереч перешкодам та невдачам, а особистості, які орієнтовані на процес, менше замислюються над досягненням результату, часто

запізняються зі здачею роботи, їх процесуальна спрямованість перешкоджає їх результативності.

Цікавими є окремі показники, отримані на вибірці випускників (студентів четвертого курсу). А саме, високими є показники за шкалами орієнтації на «Процес» ($X_{\text{сер.}} = 5,58$), на «Працю» ($X_{\text{сер.}} = 5,54$), на «Свободу». Такі студенти весь час використовують для того, щоб щось зробити, не шкодуючи вихідних днів, відпустки і т.д. Праця приносить їм більше радощів і задоволення, ніж якісь інші заняття. Орієнтація на свободу часто поєднується з орієнтацією на працю.

Низькими показниками для студентів випускного курсу є показники за шкалою орієнтації на «Егоїзм» ($X_{\text{сер.}} = 4,92$). Люди з надмірно вираженим егоїзмом зустрічаються досить рідко. Відома частка «розумного егоїзму» не може нашкодити людині.

Порівнюючи отримані результати з показниками успішності (неуспішності) у навчально-професійній діяльності відмітимо, що:

- студентам з низькою самооцінкою притаманні «практичні мотиви» та «ідейно-політичні мотиви», вони більш орієнтовані на «свободу», «егоїзм» та «свободу». Дуже часто орієнтація на свободу поєднується з орієнтацією на працю, за даними нашої методики це яскраво проявляється;

- для студентів з адекватною самооцінкою характерним є орієнтація спрямована на «результат», «процес», У них більш виражені «науково-пізнавальні мотиви» та «мотив соціального престижу», це позитивна тенденція тому, що студенти прагнуть до успіхів у навчанні, щоб мати високий статус у групі, намагаються довести оточуючим, що вони чогось варті, прагнуть отримати певний статус в суспільстві, хочуть, аби їх поважали і цінували. Таким чином, прагнення до самоствердження, до підвищення свого формального і неформального статусу, до позитивної оцінки своєї особистості – суттєвий мотиваційний чинник, який спонукає людину інтенсивно працювати і розвиватися;

- для студентів з високою самооцінкою більш притаманні «мотиви соціальної ідентифікації», що свідчить про те, що ставлення до навчання визначаються порадами або прикладом батьків, друзів. Цей мотив спонукає працювати і розвиватися. Такі студенти орієнтовані на «результат», «гроші» та «егоїзм».

Зазначимо, що люди, які орієнтуються на результат, одні з найбільш надійних. Вони можуть досягати результату у своїй діяльності всупереч перешкодам та невдачам. Також спостерігається і негативна тенденція розвитку пізнавальної діяльності, а саме низький рівень креативності, що може негативно позначитися на подальше навчання та здобуття нового професійного і життєвого досвіду.

Висновки та перспективи подальших досліджень У ході професіоналізації особистості відбувається становлення її професійної самосвідомості, головним компонентом якої є професійна самооцінка. Професійна самооцінка – це важлива умова формування та збагачення професійної майстерності особистості, стимул для саморозвитку і самовдосконалення суб'єкта праці.

Аналіз літературних джерел та результати емпіричного дослідження дали можливість констатувати, що проблема дослідження пізнавальної діяльності та самооцінки студентів є актуальною та важливою як в теоретичному, так і в практичному плані. Студенти групи успішних у навчально-професійній діяльності демонструють стабільність показників рівня самооцінки (не має ні сильно занижених, ні гранично завищених оцінок). Рівень самооцінки студентів в даній групі є практично однаковим – середнім, і таким, що граничить із завищеною самооцінкою. Студенти у групі неуспішних у навчально-професійній діяльності, навпаки, продемонстрували показники, які характеризуються великим розривом їх значень (є як нереалістично занижені, так і нереалістично завищені показники). Групі студентів, успішних в професійній діяльності, в цілому властивий адекватний бал за параметром цільового відхилення. Це свідчить про розвинений механізм цільопокладання. У групі неуспішних у навчанні студентів рівень цільового відхилення є сильно завищеним хоч би по одній зі шкал, що є свідченням недостатньо розвиненого механізму цільопокладання. Групі успішних у навчанні студентів властивий адекватний показник за рівнем домагань, на відміну від групи студентів, чия навчально-професійна діяльність не є такою.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є вивчення гендерних психологічних особливостей формування самооцінки у контексті професійного навчання.

Список використаних джерел

1. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е издание / А. Маслоу – М.: Питер, 2007. – 351с.
2. Павелків Р. В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. – К.: Кондор, 2011. – 468 с.
3. Тернавська Т. А. Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності студентів ВНЗ у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін / Т. А. Тернавська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань : Софія, 2008. – С. 96–102.
4. Щербан Т. Д. Деякі проблеми професійної готовності / Т. Д. Щербан, В. В. Гоблик // Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя: збірник наукових статей. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016.– С.22 – 27.
5. Щербан Т. Д. Деякі психологічні особливості підготовки успішного фахівця / Т.Д. Щербан, В. В. Гоблик // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2016.– Випуск 32.–С.601 – 614.

References

1. Maslou A. 2007. Motyvatsiya y lychnost. 3-e yzdanye [Motivation and personality. 3rd edition]. M.: Pyter. 351p.
2. Pavelkiv R. V. 2011. Vikova psykhohohiia: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl [Age psychology: textbook for students of higher educational institutions.]. K.: Kondor. 468 p.
3. Ternavska T. A. 2008. Pedahohichni umovy aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv VNZ u protsesi vyvchennia psykhohohopedahohichnykh dystsyplin [Pedagogical conditions for activating cognitive activity of students of higher educational institutions in the process of studying psychological and pedagogical disciplines]. *Psychological and pedagogical problems of the rural school: Collection of sciences works*. Uman state. ped Un-t named. P. Tychyna Uman: Sofia. P. 96-102.
4. Shcherban T. D., Hoblyk V. V. 2016. eiaki problemy profesiinoti hotovnosti [Some issues of professional readiness]. *Personality in the social, age and clinical dimensions of modern life: a collection of scientific articles*. Lutsk: Tower-Print. P.22-27.
5. Shcherban T. D., Hoblyk V. V. 2016. Deiaki psykhohohichni osoblyvosti pidhotovky uspishnoho fakhivtsia [Some psychological features of the training of a successful specialist]. *Problems of modern psychology: a collection of scientific works of the Kamyanets-Podilsky National University named after. Ivan Ohienko, Institute of Psychology*. H. S. Kostyuk NAPN of Ukraine. Kamyanets-Podilsky: Axioma. Issue 32. P.601-614.

В статье исследованы психологические особенности воздействия самооценки на успешность профессионального обучения. Студенты группы успешных в учебно-профессиональной деятельности демонстрируют стабильность показателей уровня, а студенты в группе неуспешных в учебно-профессиональной деятельности, наоборот, продемонстрировали показатели, что характеризуются большим разбросом их значений (есть как нереалистично заниженные, так и нереалистично завышенные показатели). Успешным в учёбе студентам при сущим есть механизм целеполагания. В группе неуспешных в обучении студентов уровень целевого отклонения является сильно завышенным.

Ключевые слова: профессиональное обучение, самооценка, успешность, успешность профессионального обучения, целеполагание.

The article analyzes psychological peculiarities of the influence of self-assessment on the success of vocational training. The aspects of psychological peculiarities of the influence of self-assessment to the educational professional activity have been investigated in the article under consideration. Students of the successful group in the educational activity demonstrate the stability of the indicators of the level. Students in the group of unsuccessful in educational and professional activities, on the contrary, demonstrated indicators characterized by a large spread of their values (there are both unrealistically low and unrealistically overestimated indicators). Students have a well-developed mechanism for goal-setting in their studies. In the unsuccessful group in student learning, the target deviation level is highly inflated. In the process of personality development the determination of professional consciousness takes place.

Key words: vocational training, self-esteem, success, professional training, integrity.